

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

XVIII. 1931.

AMSTERDAM

P. A. HEMERIJCK

(A. T. KLEEREKOPER)

1931.

De inwisseling der ongerande gouden dukaten in 1760 te Middelburg.

Het spreekwoord „De beste stuurliu staan aan wal” kwam mij in de gedachte bij het zoeken naar een afdoend antwoord op de vraag, waarom de Generale Staten, om het tegengaan van het besnoeien en vermindern der in omloop zijnde munten te bevorderen, zoo lang hebben getalmd om gebruik te maken van de op het laatst der 17e eeuw in Engeland uitgevonden en in Frankrijk door een zekeren CASTAING veel verbeterde kartelmachine. Wel is waar, dat in 1671 en 1673 te Amsterdam proeven zijn genomen om munten met een verhoogden rand te slaan, maar het is bij proefnemen gebleven. Eerst in het midden der 18e eeuw was de kartelranding in ons land bijna algemeen in gebruik. Van alles was oudtijds beproefd om paal en perk te stellen aan het besnoeien der munten, dat slechts uit winstbejag werd bedreven. Zoo werden bijna jaarlijks „beeldenaars ofte figuurboeken” uitgegeven, waarin het juiste gewicht der munten was opgegeven, doosjes met gecontroleerd goudgewicht in den handel gebracht, talrijke ordonnanties en waarschuwingen verschenen, beëdigde wisselaars werden aangesteld, het was alles te vergeefs, de muntbesnoeiing was daarmede niet van de baan. En, niet waar, het zijn de slechtste vruchten niet, waaraan de wespen knagen.

Toen ten slotte de kartelranding werd ingevoerd, was het euvel nog niet geheel en al bestreden.

HOITSEMA en Jhr. FEITH zeggen in hun interessant boekje *De Utrechtsche munt uit haar verleden en heden*¹⁾ op blz. 70, dat dan ook de kartelranding op zich zelve niet voldoende was gebleken; slechts wanneer de bevolking er toe had kunnen besluiten, geen besnoeide munten aan te nemen, zou de genomen maatregel tot zijn recht zijn gekomen. Het niet aannemen van verminkte geldstukken door het publiek, bracht uit den aard der zaak te groote bezwaren met zich mede, dan dat men algemeen daartoe had kunnen overgaan. In tijden van geldschaarschte zal menigeen al tevreden zijn geweest indien bijv. een schuld in besnoeid geld werd afbetaald. En wie dit minderwaardige geld ontving, gaf het op zijne beurt weer uit; het is ons jaren geleden ook niet in de gedachte gekomen, de in omloop zijnde bijna geheel afgesleten dubbeltjes te weigeren. Maar ten slotte is men toch tot de kartelranding der munten moeten overgaan. Onder de Zeeuwsche munten in het museum alhier treffen wij een afslag in goud aan van een halven duit, een scheepjesschelling in dubbele zwaarte, alsmede een zilveren duit, alle in 1753 geslagen, die van een fraaijen kartelrand zijn voorzien. Dit waren echter gelegenheidsmunten, die voor geschenken moesten dienen en die men daarom zoo fraai mogelijk wilde

¹⁾ Utrecht. A. OOSTHOEK, 1912. Wij lezen bij deze schrijvers, blz. 70—71 „dat in het Munthuis te Utrecht het eerst werd gekarteld in 1739, De Dordtsche munt kartelde voor goed in 1751, West-Friesland in 1759, de Zeeuwsche in 1753, de Geldersche in 1761. Friesland en Groningen voerden de kartelverzorging niet in. Van Overijsel zijn dukatons met kabelrand sedert 1764 bekend”.

vervaardigd zien. En het moet worden erkend, dat een kartel-, kabel-, tulp- of bloemrand het aanzien der munten zeer verhoogt.

Het zijn in hoofdzaak de enkele en dubbele gouden dukaten geweest, die in de meeste munthuizen het eerst werden gerand. Een verordening der Generale Staten van 1749 hield dan ook in, dat de gouden ducaten van een „cabeltjen om den rand”¹⁾ moesten worden voorzien”. Maar daarmede waren de talrijke in omloop zijnde ongerande dukaten niet van de baan. Om op een praktische manier in het bezit van deze ongerande stukken te komen, stelden de Staten van Zeeland de volgende Concept-Publicatie in dato Maart 1760 op, waarvan een gedrukt exemplaar in mijn bezit is.

Publicatie.

De Staaten van Zeeland, allen den geenen die deze zullen zien ofte hooren leezen, Salut! Doen te weten: alzoo Wy geïnformeert worden, dat Onze Ingezetenen sedert eenigen tijd door het menigvuldig circuleeren der Nederlandsche Goude Ducaaten, schoon dezelve alleen tot Penningen van Commerce moeten dienen, met dezelve worden geöbrueert en bezwaart. Zoo is 't, dat Wy, gedurende dat Wy op middelen bedagt zyn, om daar tegen efficasieuselyk te voorzien, en om inmiddels in het betaalen van 's Lands Lasten, zoo veel mogelyk, alle faciliteit toe te brengen, goedgevonden hebben te permitteeren en toe te staan, zoo als Wy permitteeren en toestaan by

1) HOITSEMA en FEITH, *loc. cit.* blz. 71.

deezen, dat gedurende dit loopende Jaar, de betaling van de C C Penningen op de Landen, mitsgaders de extraordinaris vier schellingen per Gemet, alsmede de C C Penningen op de Tien-den, Molens, Gors en Dyk-ettingen, met de Huis-schatting ten Platten Lande, en het extraordinair van dien, de twee schellingen per Gemet, het Regt van het Collateraal, den C C Penning op de Oost- en West-Indische Actiën, de vyftigste op de vaste Goederen, het Familie, Ampt, Dienstbode, Koets, Wagen en Paerde, mitsgaders Koffy en Thee-geld, zal mogen werden gedaan met Nederlandsche Goude ongerande Ducaaten, schoon minder als twee Engels, en agt en een half Aazen doorslaande wegende, ten prijze van f 366:0:0 het mark; de Once van f 45:15:0; en het Engels tot f 2:5:12; Lastende de Ontfangers van de voorsz: Middelen de Goude ongerande Nederlandsche Ducaaten, ten prijze voorsz:, in betaling aan te neemen.

En opdat niemand hier van ignoratie pretendeere, ordonneeren Wy, dat deeze alomme zal worden gepubliceert en geaffigeert daar zulks behoord en gebruikelyk is te geschieden, etc.

Nadat de Publicatie verschenen was, werd den 3den April daaraanvolgende een van het wapen van Zeeland voorzien Extract uit het Register van de Resolutiën der Heeren Gecommitteerde Raden van Zeeland verzonden.

Gemakshalve is daar een tarief of handleiding bijgevoegd ten behoeve dergenen, die de ongerande dukaten zullen ontvangen.

Extract uit het Register van de
 Resolütiën der Heeren Gecommitteerde Raaden
 van Zeelandt.

Den 3 April 1760.

Is, naa deliberatie, goedgevonden en verstaan: dat aan de respective Ontfangers en Rentmeesters van de C C Penningen en andere Middelen, by de Publicatie, heden by Haar Ed: Mog: gearresteert, gemeld, eenige Exemplaaren van dezelve zullen worden gezonden, met last, om hun respectivelyk daar naa te reguleeren, en om alle de te ontfange ongerande Nederlandsche Goude Ducaaten, ten pryze als by de voorsz: Publicatie bepaald is, van tyd tot tyd aan den Muntmeester deezer Provincie M: HOLTZHEY over te brengen; wordende den zelven Muntmeester by deezen ook gelast, de voorschreve Nederlandsche Goude ongerande Ducaaten, ten pryze als by de meer-gemelde Publicatie is gespecificeert, tegens courant Zilver Geld, zoo wel van de respective Ontfangers, als van elk en een iegelyk zonder onderscheidt, in te wisselen en aan te neemen. Met verdere authorisatie op de respective Ontfangers, om de geringe supplementen die aan het Goud, om tot de somme te komen, manqueeren zullen, in payement te ontfangen: en in 't contrarie geval, de geringe Payementen, die op het Goud, boven de somme over zyn, uit te keeren.

(Onder stond,) Accordeert met 't voorsz: Register.

(Was geteikend,) W. VAN CITTERS.

*Gearresteert
en Raade den
3 April 1760.*

Tarif of handleiding tot Com-

moditeit dier gene die de ongerande Nederlandsche Goude Ducaaten by 't Mark, Troys of Goudsmits Gewigt, zullen ontfangen, in-gevolge Haar Edele Mogende Publicatie van den 3 April 1760.

Namentlyk:

Het Mark tot gl. 366:0:0; de Once tot gl. 45:15:0;
het Engels tot gl. 2:5:12.

0	Marken 'beloopen	gl. 3660: 0: 0
9	_____	3294: 0: 0
8	_____	2928: 0: 0
7	_____	2562: 0: 0
6	_____	2196: 0: 0
5	_____	1830: 0: 0
4	_____	1464: 0: 0
3	_____	1098: 0: 0
2	_____	732: 0: 0
1	_____	366: 0: 0
-	7 Oncen bedragen	320: 5: 0
6	_____	274: 10: 0
5	_____	228: 15: 0
4	_____	183: 0: 0
3	_____	137: 5: 0
2	_____	91: 10: 0
1	_____	45: 15: 0
-	19 Engelsen	43: 9: 4
18	_____	41: 3: 8
17	_____	38: 17: 12
16	_____	36: 12: 0
15	_____	34: 6: 4
14	_____	32: 0: 8
13	_____	29: 14: 12
12	_____	27: 9: 0
11	_____	25: 3: 4
10	_____	22: 17: 8

Exempel van' gebruyk.

Iemant heeft te betalen gl. 200:0:0
die brengt in ongerande Neder-
landsche Ducaaten 4 Oncen 8 Engel-
sen,

	beloepende	
4 Oncen	_____	gl. 183:0:0
_____ 8 Engelsen		18:6:0

4 Oncen 8 Engelsen gl. 201:6:0
dus ontfangt hy te rug 1:6:0

gl. 200:0:0

Ander exempel.

Iemant heeft te betalen gl. 300:0:0
die brengt in ongerande Neder-
landsche Ducaaten 6 Oncen 11 En-
gelsen,

9	_____	20: 11: 12	
8	_____	18: 6: 0	
7	_____	16: 0: 4	
6	_____	13: 14: 8	
5	_____	11: 8: 12	
4	_____	9: 3: 0	
3	_____	6: 17: 4	
2	_____	4: 11: 8	
1	_____	2: 5: 12	
$\frac{1}{2}$	_____	1: 2: 14	
$\frac{1}{4}$	_____	0: 11: 8	
—	4 Aasen	0: 5: 12	
	2 Aasen	0: 2: 14	
	1 Aas	0: 1: 8	
			beloepende
			6 Oncen _____ gl. 274: 10:
			_____ 11 Engelsen 25: 3:
			6 Oncen 11 Engelsen gl. 299: 13:
			geeft tot payment by 0: 6: 1
			_____ gl. 300: 0:

De inwisseling der ongerande dukaten moet geruimen tijd hebben geduurd, want in het buitenland en vooral in Indië waren in 1760 nog talrijke dergelijke dukaten aanwezig, die eerst bij tusschenpoozen naar ons land zullen zijn teruggekeerd, tenzij de inwisseling in Indië zelve is geschied.

Thans is het gemakkelijker om zijn verzameling met oude gerande dan met ongerande gouden dukaten te verrijken.

Middelburg.

M. D. M.